

idealkent©

ISSN: 1307-9905

Sayı *Issue* 18, Cilt *Volume* 7, Ocak *Jan* 2016, 268-285

Söylemin Üretimi İle Üretim Söylemi Arasında Kamunun Mimarlığı: Arkitekt ve Bayındırlık İşleri Dergisi

*

Public Architecture Between Production of Discourse and Discourse on
Production: Arkitekt and the Journal of Public Works

Bilge İmamoğlu

Öz

Bu çalışmada konu edildiği şekliyle kamu mimarlığı, bir yapı tipi olarak kamusal işlev veya kullanımlara sahip ya da kamu mülkiyetindeki yapılara değil, bir üretim ortamı ve örgütlenişi tipi olarak kamu bürokrasisi içerisinde üretilen mimarlığa işaret etmektedir. Çalışma kamu mimarlığının özellikle erken Cumhuriyet döneminde başlayarak Türkiye'deki tarihsel evrimine odaklanmakta ve buradan hareketle yapı çevrenin üretimine eşlik eden söylemsel yapıların çeşitliliğini, karşılıklı konumlanış ve ilişkilenişlerini ve bugünün kentsel çevresinin üretimine yansıyan izlerini tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kamu Mimarlığı, Bürokrasi, Üretim Biçimleri, Arkitekt, Bayındırlık İşleri Dergisi*

Abstract

Public architecture as it is narrated in this study does not signify buildings with public function or of public property, but it is understood as an organizational and institutional type of architectural production that is housed within the state bureaucracy. The narration specifically dwells on the historical evolution of public architecture in Turkey beginning with the early Republican period and discusses the multiplicity of discursive structures that is entailed within the production of the built environment in the variety of their positions and relations and in the ways they are reflected on contemporary urban environment.

Keywords: *Public Architecture, State bureaucracy, Mode of Production, Arkitekt, Journal of Public Works*

Yazının başlığı “kamunun mimarlığı” ifadesini kullanmakta, fakat olası yanlış anlamaları engellemek adına en başından söylemek gerekirse bu başlığın işaret ettiği, yapı tipolojileri bağlamında işlev/kullanım üzerinden çok yaygın ve sıklıkla anlaşıldığı biçimde kamusal işleve sahip yapılar, kamunun kullanımına ait yapılar ya da kamu mülkiyetindeki yapılar değiller. Hiç şüphesiz, gerek her tasarım probleminin ve tasarım sürecinin en temel bileşenlerinden olan “işlev”, gerek işlev kavramını tasarım ve uygulama süreçlerinin ötesine, yapıların ve yapı çevrenin üretim sonrası yaşamlarına doğru genişleten “kullanım” kavramları, mimarlığı ve kentleri anlama çabası için son derece anlamlı ve kullanışlı araçlardır. Yine de bu yazı bağlamında yürütülmesi hedeflenen temel tartışma ve bunun bir araştırma alanı olarak kamu mimarlığı ile olan ilişkisi, sadece bu başlık altında sınıflandırılacak yapıları ve yapı çevreyi anlama ve değerlendirme çabası üzerinden değil, aslında daha çok anlama, anlamlandırma ve değerlendirme çabalarımızda kullandığımız yaygın tipolojilere, farklı bakış açılarına sahip yenilerini eklemlendirme niyeti üzerinden önerilmektedir. Burada önerilen bakış açısı sınıflandırmayı, üretilen nesnenin, yani kentlerimizin yapı çevresini oluşturan öğelerin, nesnel olsun kültürel olsun, kendi içsel nitelikleri üzerinden değil, onları var eden üretim ortamı üzerinden kurmak; yapı çevreyi, üretim ilişkilerinin, üretim süreçlerine dâhil olan aktörlerin ve rollerinin ve sürecin kendisinin örgütlenme biçimlerinin ayırt edici nitelikleri üzerinden tanımlamaya ve anlamlandırmaya çalışmaktır. Bu yazıda kamu mimarlığı, böyle bir bakma biçimini örneklemek üzere, belirgin bir mimarlık üretme ortamı ve yöntemi tipi olarak ele alınacaktır: bir kamu hizmeti olarak, doğrudan kamu eliyle, kamu araçları ve örgütlenişiyle üretilen mimarlık. Bu bağlamda kamu mimarlığının erken Cumhuriyet döneminden başlayarak ve yoğunluklu olarak bu döneme odaklanarak Türkiye’deki tarihsel evrimine değinilecektir. Kamu eliyle üretilen mimarlığın ve onun alternatifi olan serbest piyasa mimarlığının Türkiye’deki karşılıklı konum ve ilişkileri, bu iki üretim biçiminin yaygın söylem ve normlarının üretim ve dolaşım ortamları olmuş iki süreli yayının, *Arkitekt ve Bayındırlık İşleri Dergisi*’nin karşılıklı okumasıyla örnekleneyecektir.

Önerilen bu çerçeve içerisinde bazı ifadeler, terminolojik olarak birbirlerine tehlikeli derecede yaklaşmaya başlamaktadır; tip, biçim ve Türk Dil Kurumunun “tarz, biçim, şekil” olarak önerdiği ama özgününde

hepsinden farklı olan mod (*mode*). Toplumsal yapıları üretim biçimleri ve üretim ilişkileri üzerinden tanımlamaya yönelik bir kuram olarak tarihsel materyalizmin öne çıkardığı *Produktionsweise – mode of production* kavramının (Marx, 1973) Türkçe karşılığı olarak yaygın biçimde kullanılan “üretim biçimleri”, bu yazıda ele alındığı biçimiyle kamu mimarlığı için bir üst ölçeği tanımlamaktadır. Yani her şeyden çok, yapıyı çevrenin üretiminde ilgili aktörlerin, üretim kaynaklarının ve üretim araçlarının toplumsal ölçekte örgütlenişi olarak tanımlandığında kamu mimarlığı, bir üretim biçimi olarak tanımlanmış olmaya yaklaşmaktadır. Fakat diğer yandan, Marxist terminolojinin tarihsel olarak ortaya çıkmış yapılar olarak tanımladığı feodal üretim biçimleri ya da kapitalist üretim biçimlerine komşu ve taksonomik olarak onlara eş bir kategoriye değil, bu yapılarla kurduğu farklılaşan ilişkilerle kendi evrimsel sürecine sahip bir yapıya işaret etmektedir – devletin kendisi, ya da bürokrasi kavramı gibi. Hiç şüphesiz devletin/kamunun farklı biçimlerinin yapıyı çevrenin üretiminde üstlendiği başat rol, tarihin her dönemi ve hâkim olan her tür üretim biçimi için geçerli olmuştur. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi, bu yazıda kamu mimarlığı bir yapı tipi olarak değil, bir yapı üretme tipi olarak önerilmekte, dolayısıyla vurgu üründen üretim ortamına kaymaktadır. Kamu mimarlığı da bu durumda sadece devletin yapıyı çevrenin üretiminde belirleyici aktör olduğu tip olarak değil, hem üretimin kendisinin hem de üretim ortamının kamunun kurumsal yapıları içinde örgütlendiği (kısacası bürokrasi içinde örgütlendiği) tip olarak ortaya çıkmaktadır. Sınıflandırmaya dair her çaba, sınıfın/tipin kendisiyle birlikte “değili” üzerinden anlamlı olacaktır; kamu eliyle üretilen mimarlığın değilini/alternatifini de, mimarlığın modern meslekleşme sürecini kapitalist üretim biçimleri ile ilişkileri üzerinden okuyan (ve aşağıda daha detaylı olarak değinilecek olan) çalışmalarda tespit etmek mümkündür: Kamunun bürokrasi yapısı içinde kamu hizmeti olarak örgütlediği mimarlık üretme tipinin değili/alternatifi, serbest piyasa yapısı içinde pazarlanabilir bir hizmet olarak örgütlenen mimarlık üretme tipi olacaktır.

Bu biçimde kurulduğunda, bütünüyle kamu bürokrasisi içinden örgütlenmiş bir mimarlık üretme biçiminin bir tip olarak, günümüzün Türkiye’inde kentsel çevrenin üretimini biçimlendiren dinamikleri anlamak ve anlamlandırmak için en uygun araç olmayabileceği geçerli bir itiraz olacaktır. Şüphesiz devlet yapıyı üretmeye devam etmektedir. Fakat

pek çok durumda, yapı üretim süreçlerinin özellikle mimarlık bilgi ve uygulama alanı ile ilgili bileşenlerini kendi kurumsal yapıları içinde örgütlemek yerine serbest piyasa ortamındaki aktörlerden mimarlık hizmeti satın almayı tercih etmektedir. Devletin üretimi fiilen kendi içinde örgütleyen çerçeve değil, serbest piyasa örgütlenmesi içinde tanımlanmış bir aktör (işveren) olduğu örnekleri, burada tanımladığımız biçimde tipik olarak kamu mimarlığı saymak problemlidir. Diğer yandan bu yazıda temel amaç, devletin yapı çevrenin üretimindeki güncel rolünün tanımlanması ve değerlendirilmesi değil, mimarlığın üretim ve örgütlenme biçimleri üzerinden kamu ve serbest piyasa ikiliği içinde tanımlanmış bir tipolojinin Türkiye'nin modern dönem tarihindeki evrimini ele almaktır. Bu evrimin, özellikle Türkiye bağlamında kentlerin ve kentsel çevrenin üretiminin kendisinin evrimi ve bunun mimarlık kültürü ile ilişkisi anlamında öğretici bir tartışma alanını tanımladığı, bu yazıdaki temel önermedir.

Devletin rolü ve kamu kelimesinin farklı görünüm ve atıflarının im ettiği önermeler bir yana, üretim ortamı ve örgütlenmesinin farklı biçimleri üzerinden kurgulanan bir tartışmanın mimarlık kültürü ve bununla ilgili kavramsallaştırmalar adına da zihin açıcı olacağı düşünülmelidir. Her şeyden önce, bu bağlamda mimarlığın kültürel görünümü, mimarlığın bilgi ve eylem alanına için, bu alanın dışarıya kapalı yapılarından doğmuş ve kendisi üzerinden evrilmiş anlam sistemleri olarak görülmeden çıkarlar. Söz konusu yaklaşımın öncül bazı örnekleri, yapı çevrenin üretimindeki toplumsal ve ekonomik ilişkilerin tarihsel dinamiğini, meslekler sosyolojisinin ve meslekleşme/profesyonelleşme kuramının veri ve görüşleriyle yeniden değerlendiren araştırmacılar gelmektedir. Söz konusu kuram, endüstrileşme ve serbest piyasa ekonomisinin biçimlendirdiği modern dönemin, bu ikisine koşut olarak bir profesyonelleşme projesini deneyimlediğini öne sürer (Sarfatti-Larson, 1977). Bu proje, sadece tıp, hukuk, mimarlık, mühendislik gibi belirgin disiplinlerin bilgi ve donanımlarının genişlemesi ve derinleşmesine değil, bu bilgi ve donanımın kişilere sağladığı toplumsal konumun, ilgili hizmetlere dair pazarın tekelleştirilmesi üzerinden ekonomik bir konuma dönüştürülmesine de yönelik olmuştur. Uzmanlığın serbest piyasa koşulları içinde pazarlanabilir bir kaynak olmasının modern anlamda sistemleştirilmesi, sadece uzmanlığa sahip olanların olmayanlara karşı eylem alanlarını

korumalarını değil, farklı uzmanlıkların etkinlik alanları arası sınırların da müzakere edilmelerini gerektirmiştir (Abbott, 1988). Kısacası meslekleşme süreci, örneğin mimarların neyi, nasıl ve niçin yaptıklarını tanımlayan söylemsel yapının, o işi niye sadece mimarların yapması gerektiğine dair bir vurguya doğru evrilmesini getirmiştir. Bu vurgu, ortaya konan iddianın toplumsal meşruiyetini, söylemin bilgi ve eylem alanı ile doğrudan ilişkisinin üzerine çıkarır ve toplumsal rollerin ve işlevlerin kendilerini değil algılanış biçimlerini yeniden kurma çabası üzerinden ideolojik bir karakter kazanır; meslekleşme meslekçilik (*professionalism*) haline gelir. Örneğin Sarfatti-Larson, 19. yüzyıl boyunca mimarlık kuramının, üslup tartışması üzerinden gittikçe daha çok sembolik ve temsile yönelik kültürel biçimlere yönelmiş olduğunu hatırlatır ve bunu endüstri devriminin ardından mühendislerin yapı alanında artan etkinlikleri ile ilişkilendirir (1983). Böyle bakıldığında, mimarların uzmanlık ve dolayısıyla eylem alanlarını bir kimliklendirme ve temsil aracı olarak üslup üzerindeki hâkimiyetleri üzerinden tanımlamaları aslında, iki meslek arasında, mesleki hizmetlere dair pazardaki pay üzerine yapılan müzakerenin bir yansımasıdır da.

Sarfatti-Larson'un da hatırlatmış olduğu gibi, mimarlığın anlam ve değer üretme biçimlerini, bilgi alanı ve ürün arasındaki ilişkiyi doğrudan, dolaysız ve sorunsuz olarak varsayan bir bakış açısıyla tanımlamak, sınırlı ve sorunlu bir tanımlama üretmektedir. Örneğin, üslubun bir kavram olarak mimarlığı ve mimarlık ürünlerini anlama ve anlamlandırma çabasındaki baskın işlev ve değeri, ancak anlamın disipliner bir değer olarak bilgi alanından yapıya ve kültürel bir değer olarak yapıdan topluma aracısız ve otonom biçimlerde aktarıldığı varsayımı ile mümkündür. Diğer yandan üretimin ortam ve biçimlerine odaklanmasını amaçladığımız bu tartışmada hatırlamamız gereken ilk şey, (mimarlığın bilgi alanının kendisinin otonomisi üzerine görüş ve pozisyonumuz ne olursa olsun) yapıcı çevrenin üretiminde mimarların yalnız olmadıkları, ilişkili aktörlerden sadece birisi oldukları olacaktır. Mimarlık kültürü olarak tanımlanacak bütün de, yapıcı çevrenin üretimini örgütleyen karmaşık dinamiklerden bağımsız olamaz; mimarlığın bilgi alanında üretilen anlam ve değer toplumsallaşması, ancak bu anlam ve değer, üretim ilişkilerinin kurduğu söylemsel bir yapı üzerinden yeniden üretilmesi ile mümkündür. Bu doğrultuda Sarfatti-Larson'un anlamlandırdığı, mimar-

lığın bilgi alanının belli bir bileşeninin niçin *önemli olduğu* (ya da olup olmadığı) değil, niçin *önemsendiğidir*.

Meslekler sosyolojisinin tanımladığı biçimiyle mimarlık – yani özelleşmiş bir bilgi alanına, bilginin üretimi ve yeni kuşaklara aktarımıyla ilgili özelleşmiş eğitim kurumlarına, eğitimin sağladığı uzmanlığın pazarlanmasındaki tekeli garanti altına alan yasal düzenlemelere ve mesleki etkinlikleri meslek içinden izleyen ve düzenleyen meslek örgütlenmesine (meslek odasına) sahip bir meslek olarak mimarlık – bir modern dönem ürünüdür (MacDonald, 1995). Bu anlamda, bütün bir mesleğin modern algı ve kimliğini biçimlendirmiş bir yapı olarak serbest piyasa mimarlığının, kamu mimarlığı ile karşılıklı bir ikili olacak şekilde bir “tipten” çok daha fazlasını tanımladığını öne sürmek mümkündür. Yine de meslekleşme sürecinin modern dünyanın her yerinde aynı zamanda ve aynı şekilde gerçekleşmemiş olduğu da bir gerçektir. Aslında yukarıda özetlendiği şekliyle, mesleki hizmetlerin tekelleştirilmesi üzerine kurulu olan modelin, serbest piyasa ekonomisine dair yapıların daha hızlı ve yoğun geliştiği İngiltere ve ABD gibi bağlamları daha iyi açıkladığı, teknik uzmanlıklara dair etkinliklerin serbest piyasa kadar güçlü bir bürokrasi kültürü ile de ilişkili olduğu Fransa ve bir bakıma Almanya gibi bağlamların, en azından farklı detaylara sahip anlatılara sahip olduğu da öne sürülmektedir (Abbott, 1988; Stevens, 1998). Tam bu noktada Türkiye örneği, benzer süreçlerin burada nasıl yaşandığı ve mimarlığa dair söylemsel yapılar ile nasıl ilişkilendiği üzerinden son derece ilginçtir.

Sıklıkla tekrar edildiği üzere, Türkiye’de mimarlık ve mühendislik gibi teknik uzmanlık alanlarında sadece mesleki uygulamaların değil, bilgi alanının da modernleşmesi ve çağın dünyasının yeniliklerini yakalama çabası geç Osmanlı döneminden itibaren gerçekleşmiştir (Nalbantoglu, 1989). Osmanlı döneminde endüstri devrimi ile ve devrimin değiştirdiği dünya ile kurulan ilişkiler ve bu ilişkilerin Cumhuriyet dönemine de uzanan toplumsal yansımaları, bu yazının kapsamını aşan bir tartışmaya doğru yönelecektir. Çok özet haliyle, buradaki tartışma açısından belirleyici olan olgu, Cumhuriyet dönemi ile birlikte yoğunlaşan modernleşme projesinin ve bu sürecin gereksindiği yapılaşma programının, programın ihtiyaç duyduğu teknik uzman kadrosunun da yetersizliğinde uygulamaya konduğudur. Yani Türkiye’de yapılı çevrenin modern yeniden inşası ile mimarlık, planıcılık ve mühendislik gibi yapı ve yapı

çevre uzmanlıklarının mesleki anlamda modernleşmeleri birlikte ve benzer geç kalınmışlık hisleri ile yürütülmüş süreçler olmuşlardır (Nalbantoglu, 1989). Bu doğrultuda, erken Cumhuriyet dönemine odaklanmış çalışmalar, sadece üretimin sanayileşmesi ve bilginin sekülerleşmesi gibi alanlarda değil, toplumsal/siyasal bir yapı olarak ulus-devletin kurumsallaşması alanında da batıya yönelmiş bir modernleşme söylemi ile kendisini bugün gözleyebildiğimiz her yazılı ortamda çağdaş ve ulusal olarak yeniden kurmaya çalışan “modern Türk mimarlığı” söylemleri arasındaki koşutluklardan hareketle, nasıl ikincisinin birincisinin temsil ortamı, ideolojik aygıtı olduğu üzerine odaklanırlar (Bozdoğan, 2001). Diğer yandan söz konusu dönem, modernleşme, ideoloji ve mimarlık arası kavramsal ilişkilerin en yaygın görünümlerinin tekil bir üst-anlatıda birleştirildiği genellemelerle değil de, hem yapılı çevreyi hem de ilişkili söylemsel ortamları üreten örgütlenme biçimlerinin çoğulluğu ve detayları ile incelendiğinde, çeşitlilikleri ve pozisyonel farklılıkları ile okunmaya açıktır.

Türkiye’de kentsel yapılı çevrenin üretiminde 20. yüzyılın ortalarına kadar hâkim olan ortama üretim ilişkilerinin örgütleniş biçimleri üzerinden bakıldığında, iki temel tipten birisinin diğerine göre baskın olduğu gözlenir. Döneme ait pek çok yayında, özellikle serbest çalışan mimarların, kamu içinden üretilen mimarlığın baskın uygulama olmasına ilişkin tekrarlanan şikâyet ve eleştirileri okunabilir (Anon, 1946; Galip, 1931; Mimar Şevki, 1932). Modern yapılaşma programının hem sembolik hem de fiilen en yüklü parçası olan Ankara’nın yeni başkent olarak inşasından başlayarak, ama orada kalmayıp Ankara modeli üzerinden ülkenin dört bir yanındaki büyük küçük pek çok kent ve kasabanın modern kent donanımları ile yenilenmesine de uzanacak şekilde, mimarlık üretiminin kamu içinden örgütlenmiş biçimleri, serbest piyasa mimarlığına göre baskın olmuştur. Bu, hem niceliksel olarak böyle olmuştur, hem de üretilen yapı ve çevrelerin ölçek ve prestijleri bağlamında. Dönemin mimarlık ortamının özellikle serbest çalışan mimarlar açısından ne kadar küçük olduğu (Aru vd., 1995) düşünüldüğünde, bu son derece normaldir de. Diğer yandan Osmanlı-Türk modernleşmesinin temel niteliklerinden birisinin son derece güçlü bir bürokratik geleneğe sahip olması olduğu hatırlandığında (Heper, 1974), kamunun ihtiyaç duyduğu teknik uzmanlığa dayalı hizmetin serbest çalışan bireylerden satın alınmasının ilk baş-

vurulan çözüm olmaması doğal karşılanacaktır. Nitekim devletin teknik personel yetersizliği sorunu ile ilgili ilk refleksi, bir yandan uzman yetiştirecek eğitim kurumlarının reformu diğer yandan fiilen uygulamada çalışmak üzere yurt dışından davet edilen uzmanların kamuda istihdam edilmesinin sağlanması olmuştur (Nicolai, 2011). Devletin, ülkenin kentlerini yeniden biçimlendirme programında sadece işveren olmakla yetinmeyeceği, üretimin disipliner biçimlerini kendi bürokratik yapısı içinde konumlandırmayı da sadece şartlar öyle gerektirdiği için değil, sistemli bir siyasa olarak uygulamak isteğinde olduğunun en somut göstergesi, 1920 hükümeti içinde kurulan Nafia Vekâleti' nin (daha sonra Bayındırlık Bakanlığı) teşkilat ve görevlerini yeniden tanımlayan 1934 tarihli ve 2443 sayılı yasadır (Anon, 1973). Bu tarihten itibaren bakanlık ve içerdiği Yapı İşleri Reisliği, ülkenin kamu eliyle yaptırılan yapılarının önemli bir kısmının üretim sürecini, mimari projelerin üretimi dâhil, örgütleyen kurum olmuşlardır.¹ Devletin merkez teşkilatının dışında kalan İnhisarlar İdaresi, devlete ait sanayi girişimleri ve belediyeler gibi yapılar da bu modeli takip etmiş ve kendi yapı birimlerini oluşturup mimar ve mühendis istihdam ederek ihtiyaç duydukları yapı stokunu üretmişlerdir (İmamoglu, 2010). Tüm bunlar toplandığında ve dönem boyunca kentsel yapı üretimine eklenenecek özel ticari girişimlerin azlığı hatırlandığında doğal bulunacaktır ki, dönemin az sayıdaki serbest mimarı için belirgin biçimde açık olan üretim şansı konuttur, o da sadece büyük kentler için.

Ama yine de, üretimin kendisi için hal böyleyken bile, tarih yazımı etkinliklerimiz dâhilinde dönemin mimarlık söylemini incelemek ve kentleri biçimlendiren söylemsel yapı ile bütün toplumsal yapıyı biçimlendiren ideolojik yapıyı ilişkilendirmek adına kullandığımız en temel kaynak, apartman ve villadan başka üretim şansını çok ender bulan kısıtlı sayıdaki serbest mimarın sözü olagelmıştır. Erken Cumhuriyet dönemi mimarlığı ile ilgili pek çok çalışma için, mimarlığın bilgi alanı içerisinden ve meslek ortamı üzerinden gerçekleştirilen söylemsel çözümlerinin kaynağı, dönemin tek mimarlık dergisi olan *Arkitekt* olagelmış-

¹ Bakanlık verilerine göre bu şekilde 1923 ve 1950 yılları arasında toplam 1154 kamu yapısı üretilmiştir. Yenileme ve tadilatlarla birlikte bu sayı onlarca kat artmaktadır. *Bayındırlıkta 50 Yıl*, T.C. Bayındırlık Bakanlığı, 1973.

tir. Bu dergi gerçekten de, 1927 yılında kurulmuş olan Mimarlar Derneği ile birlikte, dönemin mimarlarının modern meslekleşme süreçlerinde işlev kazanan en önemli araçlardandır. *Mimar* ismiyle yayınlanmaya başlandığı 1931 yılından itibaren dergi, dönem mimarlarının mimarlığın kuram ve uygulamalarıyla ilgili duruş ve pozisyonlarını biçimlendirdikleri ve dolaşıma soktukları ortam olmuştur (Altan, 2015). İlk yıllarından itibaren dergi, modern/çağdaş olan, ama aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal kimliğinin yapılı çevre üzerinden temsilini üstlenen bir mimarlık kuramının araştırmasını yüksek bir tutarlılıkla takip edebildiğimiz bir izleğe sahiptir. Dergideki pek çok yazı bu anlamda, Cumhuriyetin çağdaşlık ve ulusal kimlik üzerine kurulu ideolojik çerçevesinin, mimarlığın temsil ağırlıklı araçları ile yani çağdaş ve ulusal bir kimliğin mimari ifadesi üzerinden yeniden üretilmesi olarak okunmaya çok elverişlidir.²

Fakat bu okuma da, yazının giriş bölümünde eleştirildiği biçimde, mimarlığın anlam ve değer üretme biçimlerinin mimarlığın bilgi alanına içkin olarak üretildiği ve kapalı, kendinden menkul bir ürün olarak toplumun (ya da bu örnekte Cumhuriyetin) kullanımına sunulduğu varsayımını içermektedir. Diğer yandan, tıpkı yukarıda değinildiği şekliyle 19. yüzyılın üslup tartışmalarında olduğu gibi "temsil" in buradaki görünümünün de, sadece mimarlığın ve mimarlık kuramının içsel değerlerinden doğmadığını, aslında meslekleşme sürecinin beklentileri ile üretim ortamının gerçeklikleri arasındaki çatışmanın dolayladığı bir meşruyet krizinin ürettiği bir vurgu olarak yeniden işlevlendirildiğini öne sürmek mümkündür. Bu yorum, Türkiye'de modernleşme ve modern yapılaşma süreçleri ile mimarlığın meslekleşme süreçlerinin koşutluğu olgusu üzerinden anlam kazanmaktadır. Aktarıldığı gibi devlet, dönem boyunca son derece yoğun bir yapılaşma sürecinin temel aktörü olmuş, bu sürecin prestijli, ikonik yapılarını Avrupa'dan davet edilen yabancı mimarlara teslim etmiş, daha yaygın olan kısmının üretimini de bürokratik kurumları içinde örgütlemiştir. Aldıkları eğitim sadece alanın bilgi yapısını değil, mesleğin toplumsal kurgusuna dair çağdaş yapıları da içeren dönemin Türk mimarları da, talip oldukları mesleki hizmetin ni-

² Örneğin; Mimar Abidin (1933). Memlekette Türk mimarının yarınki vaziyeti. *Mimar*, 5, 129-130; Sayar, Z. (1938). Yerli ve yabancı mimar. *Arkitekt*, 2, 65; Eldem, S. H. (1940). Yerli mimariye doğru. *Arkitekt*, 10, 73.

çin (mimar olmayanlar ya da yabancı mimarlar değil) sadece kendileri tarafından ve sadece serbest piyasa işleyişi içinde verilebileceğinin meşruiyetini kuran geleneksel kavram olarak mimarlığın temsil gücünü, söylemsel olarak yeniden üretmiş ve *Arkitekt* dergisi gibi araçlar ile dolaşıma sokmaya gayret etmişlerdir. Bu tavır, derginin (isminin henüz *Mimar* olduğu 1931 tarihli ilk sayısında başlar; Bozdoğan, “Mimarlıkta İnkılap” başlıklı ve Behçet Sabri ve Bedrettin Hamdi imzalı yazıyı mimari inkılap ile Kemalist inkılap arasında kurulmaya çalışılan retorik bir bağ olarak yorumlar ve yazarların “devleti, siparişler ve yarışmalar yoluyla, genç Türk mimarlarına, cumhuriyete olan bağlılıklarını, binalarını Kemalist inkılabın ilerlemeci ruhuyla tasarlayarak gösterme şansı vermeye” çağırdıklarını aktarır (Bozdoğan, 2001, s. 74-5) (İtalikler bana aittir). 1940’lar boyunca benzer örnekler özellikle “milli mimari” tartışmaları üzerinden yoğunlaşacaktır. Nalbantoğlu’nun da altını çizdiği üzere “milli mimari” konusu da, hem bir form (ya da üslup) konusu olarak mimarlığın eylem alanını mühendisler ve yapı ustaları gibi rakiplerden ayırtmayı, hem de ulusallık vurgusu ile Türk mimarlarının etkinliğini yabancı mimarlara karşı korumayı amaçlayan bir vurguyla, melekleşme sürecinin gündemi bağlamında değerlendirilmeye çok açıktır (Nalbantoğlu, 1989, s. 250).

Bu bağlamda ilginç olan gözlem şudur: mimarlığın temsil gücünü Cumhuriyetin ideolojik çerçevesi içinde işlevlendirmeye dayalı olan vurgu Türk mimarları tarafından, devletin yapıcı çevrenin üretimine dair uygulamaları ile uyum içinde değil, onunla çatışan ve değişiklik talep eden biçimlerde üretilmiştir. *Arkitekt*’in duruş ve tavrını, özellikle yabancı mimarların etkinliklerinin eleştirisi üzerinden açık bir biçimde ifade eden ve yukarıda da örneklenmiş çok sayıda içerik vardır, kamu içinden üretilen mimarlığın eleştirisi de, daha az sayıda olmakla birlikte yapılmıştır; fakat derginin kamunun mimarlığı ile sürdürdüğü çatışmayı dışı vuran en sürekli tavır, içerdiklerinde değil, dışarıda bıraktıklarında olmuştur: eleştirel bir tavrı örnekleyen tekil durumlar ve başka tartışmalara örnek teşkil etmiş istisnalar hariç, kamunun doğrudan kendi mimarlık ortamları üzerinden ürettiği yapılar, Ankara tren istasyonu gibi son derece prestijli ve önemli olanlar dâhil, derginin sayfalarında kendilerine yer bulamamışlardır.

1930'lerden 1950'lerin sonlarına kadar sürmüş bu yazınsal mücadele boyunca devlet ise Yapı İşleri Reisliği ve benzeri kurumları ile ülkenin dört bir yanında, büyüklü küçüklü pek çok kamu yapısı (idari yapılar, okullar, hastaneler, PTT ve DDY' na ait hizmet binaları, sanayi yapıları, spor tesisleri, parklar, az miktarda da olsa konut – lojman ve bunlarla birlikte özellikle küçük kentler ve kasabalar için pek çok plan) üretmekle meşguldür (İmamoğlu, 2010). Kamu içinden, mimarların *Arkitekt* üzerinden yürüttükleri tartışmaya yanıt olabilecek bir söz üretildiği çok ender olmuştur³, fakat kamunun sürdürdüğü üretim örgütlenişinin söylemsel yapısı üzerine fikir edinmek için başvurabileceğimiz kaynaklar vardır. Bu kaynaklardan en yaygın ve süreklilik sahibi olanı, Bayındırlık Bakanlığı'nın yayını olan *Bayındırlık İşleri Dergisi*'dir. Derginin aynı döneme ait sayılarını toplu olarak gözden geçirmek, açık bir tartışma olmasa bile, yine içerilenler değil özellikle dışarıda bırakılanlar anlamında, iki derginin aslında nasıl iki farklı kutuplara ait alt metinler ürettiklerini ortaya koymaktadır. Eğer *Arkitekt*, mimarlığa ait meslekçi söylemin (mimarlığın modern anlamda profesyonelleşme süreçlerinin iddia ettiği üretim ilişkileri, toplumsal rol ve meşruiyet biçimlerinin) dolaşım aracı olarak kabul edilirse, *Bayındırlık İşleri Dergisi*, bunun tam tersine, mesleğe dair ve disipline özgü tanım ve kimliklerin tamamen görmezden geldiği ve bütün çabanın yapılı çevrenin üretiminin kamu eliyle kurgulanmış anonimliğine işaret ettiği bir içerik sunmaktadır. Her şeyden önce üslup konusu, mimarlık tarihi yazımının bizi dönemin neredeyse tek gündemi olduğuna ikna ettiği modern ve ulusal bir Türk mimarlığı üslubunun kuramsallaştırılması üzerine tartışmalar dâhil olmak üzere ve 1934 tarihli kanun "kamu yapılarının üsluplarının belirlenmesi"ni Bakanlık'ın temel görevlerinden saymasına rağmen, dışarıda bırakılmıştır. Dergi özellikle planlama ve yapı bilimi ile ilişkili olanlar yoğun olmakla birlikte, kuramsal makaleler yayınlamıştır. Yine dergiden öğrendiğimize göre Bakanlık, *L'Architecture d'Aujourd'hui* ve *Moderne Bauformen* gibi

³ Bu konudaki çok ilgi çekici bir istisna, Falih Rifkî Atay'ın Ulus gazetesinde 1944 tarihinde yazdığı "Bir İstanbul Mektubu" başlıklı bir yazıdır. Bu yazıda Atay, yakın zamanda bir hastane projesinin yabancı bir mimara verilmiş olmasını sert bir dille eleştiren *Arkitekt* dergisini benzer bir sertlikle yanıtlamış ve hastaneler gibi yapıların teknik uzmanlık gerektiren projeler olduğunu, bunun üzerinden yerli-yabancı mimarlık tartışmasına girmenin sadece "ulusalcılık demagojisi" olduğunu söylemiştir.

dergilere de üye zengin bir kütüphaneye ve düzenli olarak tekrarlanan mesleki ve disiplinler-arası konferans ve söyleşilere ev sahipliği yapmaktadır. Fakat mimari üslup, bir konu olarak reddedilmiştir. Yine derginin sayfalarından takip edilebildiği kadarıyla uygulamada Bakanlık, Yapı İşleri'ndeki tasarım ofisi üzerinden, *Arkitekt*'in sayfalarına yansıyanın gerisinde kalmayan ve ona yabancı olmayan bir tasarım yaklaşımı çeşitliliğini de yansıtmıştır.

Yine *Arkitekt*'in yoğun olarak üzerinde durduğu ve önemseydiği ve *Bayındırlık İşleri Dergisi*'nin ısrarla dışarıda bıraktığı bir husus, mimarla yapı arasında var olduğu varsayılan eser-eser sahibi ilişkisidir. Yayınlandığı yıllar boyunca dergi, Bakanlık'ın memuru olan mimarlar eliyle üretilmiş yüzlerce yapıyı, mimarların (ve pek tabii ki aynı şekilde dâhil olan mühendislerin) ismini anmadan tanıtmıştır. Bu durum, *Arkitekt*'de özel olarak eleştirilmiş ve nihayetinde sonuç da alınmıştır: *Bayındırlık İşleri Dergisi*, ilk kez 1948 yılında ve projesi Yapı İşleri Reisliği tarafından üretilmeyip yarışma yoluyla elde edilmiş bir yapının tanıtımında mimarların isimlerini anar. Fakat atfın biçimi, kurumun tavrının yapıların üretiminde dâhil olan mesleki rollerin birbirlerine göre öncelikli olmadıklarına dair bilinçli ve tutarlı bir tavır olduğuna işaret edecek biçimde ilginçtir; mimarların isimleri yapı tanıtım metninde değil, yapının fotoğraflarının altında değil, sadece kat planlarının altında, "zemin ve birinci kat planı, yapanlar Abidin Mortaş, Nizamettin Doğu ve Feyyaz Tüzüner" olarak ifade edilmiştir (*Bayındırlık İşleri Dergisi*, 1948, s. 162-3). Bu durumda mimarlar, yapıyı yaratan, eser sahibi kişiler değildir; sadece üretim sürecinin bir parçası olarak, mimari projeyi üretmişlerdir. Bu yaklaşım, *Arkitekt*'in de Türkiye bağlamında örneği olduğu, mimarlığın bir meslek olarak kurduğu ve sunduğu modern algı biçimlerinin tamamen zıddındadır.

Mesleki gündemi çok meşgul eden konuların istikrarlı bir şekilde dışarıda bırakıldığı *Bayındırlık İşleri Dergisi*'nin vurguladığı ve önem verdiği konulara yönelirsek eğer, iki izleğin belirgin bir şekilde öne çıktığını görürüz. Bunlardan birisi, üretim eyleminin nicelikselliği üzerinedir; ne kadar çok yapının, ne kadar yaygın bir şekilde ("büyük-küçük", "yurdun dört bir yanında") üretildiği, üretim ortamının meşruiyetini temellendiren en vurgu sahibi sav olarak kendisini göstermektedir. Bu, yine meslek içi tanımlamaların karşıtı olarak okuyabileceğimiz biçimde, üreti-

len nesnenin değil, üretim ortamının kendisinin nitelikleri üzerine odaklanmış bir sunum arayışıdır. Derginin başkentteki son derece prestijli bir kamu yapısı ile örneğin küçük bir ilçedeki mezbaha yapısını nasıl benzer değerler olarak sunduğunu izlemek, üretim eyleminin kendisine atfedilen değer anlamında son derece ilginçtir. Burada övünç vesilesi olarak sunulan, sadece üretilmiş olan yapının sağladığı kamu hizmeti değil, bu hizmetin en yaygın anlamda kamu nezdindeki yaygınlığı ve erişilebilirliğidir.

Kamu hizmetinin – kamu eliyle sağlanan toplumsal hizmetin, serbest piyasa koşullarında sağlanandan farkı, derginin daha kuramsal içeriğinin yansıttığı bir diğer vurgu olarak “kamu yararı” kavramı üzerinden tekrarlanmaktadır. Verilen örnekler yapı üretiminden çok ulaşım ve iletişim gibi yaygın kamu hizmeti alanlarından olmakla ve çoğu durumda Cumhuriyet döneminin bu alanlardaki uygulamalarının Osmanlı döneminde kimi yabancı şirketlere tanınmış ayrıcalıklarla kıyaslanması amacını taşımakla birlikte “kamu yararı” kavramı, Bakanlık’ın yapı çevresinin üretimi dâhil her alandaki etkinliklerinin temel varoluş sebebi ve meşruiyet kaynağı olarak sunulmaktadır.⁴ Bu kavram ve sunuş şekli, iki derginin yansıttığı ya da yeniden üreterek dolaşıma soktuğu söylemsel biçimleri kaynaklandırmak adına açıklayıcıdır. *Arkitekt’i* ve tezlerini, sadece üslup ve temsil gibi kavramları mimarlığın bilgi ve eylem alanı içinden tanımlama ve tartışma biçimleri ile değil, bu tartışmanın kaynaklandığı arka plan ve tartışmayı dolaylayan mesleki talepler açısından da meslekler sosyolojisi bağlamında batı modernleşmesinin temel bileşenlerinden sayılan profesyonelleşme süreci ve ideolojisine doğrudan ilişkilendirebiliyoruz. Diğer yandan *Bayındırlık İşleri Dergisi*, kendisini daha örtük ama ısrarlı biçimde Osmanlı-Türk bürokratik geleneğinin pozitivist izleğinin bir devamı olarak sunmaktadır. Bu izlek içinde mimarların rolleri, teknik, nesnel ve seküler bilgi ve donanımın sadece araçsal olarak değil, ideolojik olarak da tanımlanmış kolektif ve anonim bir değer sistemi olarak işlevlendirildiği bürokratik bütün içinde erimiştir (Heper, 1974). Bu kaynakların her ikisi de modernite ve modernleşme süreçlerine referanslıdır, fakat söz konusu edilen dönem boyunca uyum değil, rekabet içinde olmuşlardır.

⁴ Örneğin, Anon. Cumhuriyet nefiasında hukuk ideolojisi. *Bayındırlık İşleri Dergisi Yönetmelik Kısım*, 5, 5, Ekim 1938, 489-495.

Bugün kentlerimizin ve varolan kentsel mekân deneyiminin harcı içinde mevcut olan Cumhuriyet dönemi mirasının, bu ikisinin ne tür bir bileşimi ya da toplamı olduğu, ya da olamadığı ilginç bir tartışmadır. Sonuç olarak tarihsel süreç, 20. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte evrilmeye devam etmiş ve söylemsel izlekler hem kendi başlarına hem de birbirleri ile ilişkilerinde çeşitlenen süreklilik ve kopuş biçimleri sergilemişlerdir. 1950'ler ve Demokrat Parti yönetimi ile birlikte devletin sadece kentsel çevrenin üretiminde değil, her tür üretim ortamındaki baskınlığı, daha liberal bir ekonomi modeli lehine değişmeye başlamış, aynı dönemde Türkiye'de mimarlığın profesyonelleşmesi/meslekleşme süreci ve mimarlık ortamının mesleğin etkinlik alanlarının düzenlenmesi yolundaki talepleri, 1954 yılında TMMOB'un kurumsallaşması ile yeni bir seviyeye ulaşmıştır (Tapan, 2007). 1960'lar ve 1970'lerde politik dalgalanmalarla, bir yandan kamu hizmetlerine ve devletin özellikle planlama alanındaki etkinliklerine atfedilen değerde bir tazelenme yaşanmış, diğer yandan oluşum döneminde sosyolojik olarak meslekleşme sürecinin evrensel bileşenlerinden birisi olma işlevini yansıtan meslek örgütü (TMMOB ve Mimarlar Odası), son derece ilginç bir biçimde, yapıcı çevrenin üretim süreçlerinde "kamu yararı" kavramının güçlü yenilemelerle yeniden üretildiği ortam olmuştur (Batuman, 2012). Öyle ki, meslek örgütü kavramının da tarihsel dayanağı olan profesyonelleşme süreçlerine dair yine bu dönemde başlamış olan meslek sosyolojisi çalışmalarının eleştirel içerikleri, ülkedeki yankısını sadece akademide değil meslek örgütleri içinde de bulmuş ve *professionalism* kelimesinin çevirisi olarak "meslekçilik", meslek yaygın ve güçlü bir tenkit ifadesi olarak kullanılır olmuştur. Ve nihayet 1980 ile her tür üretim ortamında liberal ekonomik yapıların keskin yükselişi ile devlet, yapıcı çevrenin üretimindeki rolünü bu doğrultuda dönüştürmüştür. Takip eden on yıllar içinde mimarlık hizmetleri, devletin de işverenlerden birisi olacağı – hala en başatlarından birisi olacağı, ama yapı şirketlerinin etkin varlığında mimarlık üretme biçimlerinin bürokratik olarak örgütlenmesinin Cumhuriyetin ilk yıllarına kıyasla azalacağı serbest piyasa yöntemlerine yoğunlaşmıştır (Erman, B. Altay ve C. Altay, 2004, s. 48). Bu anlamda en sembolik olan dönüşüm, yukarıda aktarılan anlatının büyük bir kısmında en belirleyici aktör olmuş olan Bayındırlık Bakanlığı'nun 2011 yılında kapatılıp Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na dönüşmüş olmasıdır.

Tüm bu tarihsel sürecin günümüzde ulaştığı noktada, devletin hem bürokratik kurumları aracılığıyla hem de siyasi iktidar üzerinden yapılı çevre ve yapılı çevrenin üretimi üzerine kurduğu söz, sürecin başlangıcında olana kıyasla çok güçlü farklılıklar ve çok ilginç süreklilikler sergilemektedir. Örneğin kamu eliyle yürütülen fiziksel üretimin niceliği üzerine yapılan vurgu değişmemiş gibidir; siyasi iktidarlar inşa edilenin miktarını ve yaygınlığını çok temel bir değer olarak görmeyi sürdürmektedir, sıklıkla ulaşımaya ait altyapı öğelerinde örneklendiği gibi. Diğer yandan, özellikle mimarlığa dair anlam ve değer sistemlerinin kamuya ait yapılarda içselleştirilme ve yansıtılma biçimlerinin ifadesi, artık baskın biçimde üslup üzerinden kurgulanmış kimlik ve temsil biçimlerine dayanıyor görünmektedir.

Bu noktada değinilmeye çalışılan tartışmanın, günümüz Türkiye'sinde orta ölçekli okul yapılarından en prestijli olanlarına her kamu yapısında, temel mimari söz olarak öne çıkanın ifadesini tarihselci bir üslup ile bulması üzerine olmadığını, yani temel olarak üslup seçiminin eleştirilmediğini belirtmeye gerek yoktur. Getirilen eleştiri bir yandan da, aslında Türkiye bağlamını da aşan bir biçimde, mimarlığın bilgi, anlam ve değer üretme biçimleri ile mimarların yapılı çevrenin üretiminde sahip oldukları (ya da olmayı istedikleri) rolleri meşrulaştırma biçimleri arasındaki ilişkiyi söylemsel bir çözümlemeye konu olacak biçimde sorsallaştırmadığımızın ifadesidir. Bu, sadece günümüzün mimarlık etkinliğini ve yapılı çevrenin üretimi ile ilgili yaygın kavramsallaştırmayı, form ve üslup üzerinden işlevlenen kimlik ve temsili kavramları etrafında kısıtlanmış bir normalleştirmeye indirgememektedir. Bununla birlikte, bir yandan aynı normları geçmişe de yansıtılmamıza ve örneğin hem radikal biçimde farklı hem de bir dönem için son derece baskın bir yapı ve mimarlık üretme tipini – kamu mimarlığını – tarih yazımsal olarak ikincil saymamıza sebep olmaktadır. Bu yazıda amaçlandığı biçimiyle örneğin, *Arkitekt* ve *Bayındırlık İşleri Dergisi*'nin karşılaştırmalı bir okuması, kamu mimarlığına dair kavram ve pratiklerin aslında Türkiye'deki tarihsel gelişimi içinde mimarlık ortamının kendisini ifade ediş biçimleri için belirleyici ve önemli bir karşıt kutup oluşturduğunu göstermektedir. *Bayındırlık İşleri Dergisi* ile takip edebildiğimiz ve kamu eliyle gerçekleştirilen mimarlık üretiminin gündelik ve reel bir parçası olduğu anlaşılan bürokratik gelenek ve mesleğe yansımalarının varlığı, dönemin serbest

mimarları için mesleğe dair söz ve talep üretiminin, mimarlığın bilgi alanı içinden gelen bileşenleri kadar önemli olmuştur. Birisi kamu içinden yapılı çevrenin üretiminin yaygın araç ve yöntemlerinin bürokratik örgütlenişi ve bunun sahip olunan bürokratik gelenek içinde eritilmesi ile diğeri meslekleşme sürecinin yukarıda da özetlenmiş yaygın görünümünü yansıtan duruşu ile kamu mimarlığı ve serbest mimarlık ortamı dönemin mimarlık kültürünün iki temel parçası olmuşlardır. Bu anlamda iki ortam dönem mimarlığının söylemsel bütünlüğünü anlamlandırabilmek adına birbirlerine göre birincil ve ikincil değil, tamamlayıcıdır. Birisini, örneğin *Arkitekt* üzerinden dönem mimarlarının ne söylediğini ve neyi niçin önemsediklerini diğeri olmadan açıklamak, mimarlığın meslekleşme sürecinin günümüzde ulaştığı norm ve değer sistemini geçmişin reel durumunun önüne çıkarmış olmak anlamında, anakronistik olacaktır.

Bugün yaygın olandan farklı üretme biçim, ortam ve örgütlenişlerin (ya da tiplerin) anlatısı, sadece tarihyazımsal anlamda değil, güncel olan sürekliliğin sorgulanması doğrultusunda geleceğe yönelik katkılar olarak da anlam kazanmaktadırlar. Pek çok durumda, sadece mimarlık bilgi ve yöntemleri değil, mesleğin uygulamasına dair söylemsel biçimler de, nesne, özne ve toplum arası ilişkilerin tarihsel ve ideolojik görünümü ile sürekli yeniden üretilmekte ve sürdürülmektedir. Geçmişin günümüz normlarından farklılaşan biçimlerinin anlatısı, örneğin mimarlık eğitiminin, benzer radikallikte farklılaşan ama belki de devlet bürokrasisi içinden değil, daha bugüne veya geleceğe ait toplumsal yapılar üzerinden örgütlenecek başka mimarlık üretme biçimlerini besleyebilecek araçlarla yeniden donatılmasının da aracı olabilecektir.

Kaynakça

Anon, (1946). Birinci Türk yapı kongresi, Ankara, 1945, mimari grup, birinci kol raporu. *Mimarlık*, 1-2, 36-42.

Anon, (1973). *Bayındırlıkta 50 yıl*. Ankara: T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı.

Abbott, A. (1988). *The system of professions: an essay on the division of expert labor*. Chicago: The University of Chicago Press.

Altan, E. (2015). Zeki Sayar, dergi ve dernek: Erken Cumhuriyet dönemi mimarlarını tanıtmaya ve örgütlemeye. A. Cengizkan, D. İnan, M. Cengizkan, (Eds.), *Zeki Sayar ve Arkitekt: Tasarlamak, örgütlemek, belgelemek* içinde Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.

Aru, K. A. vd. (1995). *Anılarda mimarlık*. İstanbul: YEM.

Batuman, B. (2012). Tarihsel bağlamı içinde mimarlık semineri. A. Şentek, (Ed.), *1969 mimarlık seminerini anımsama* içinde, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.

Bozdoğan, S. (2001). *Modernism and nation building: Turkish architectural culture in the early republic*. Seattle and London: University of Washington Press.

Erman, T., Altay, B. ve Altay, C. (2004). Architects and the architectural profession in the Turkish context. *Journal of Architectural Education*, November, 46-53.

Galip, F. (1931). Proje müsabakaları. *Mimar*, 6, 206-7.

Heper, M. (1974). *Bürokratik yönetim geleneği*, Ankara: METU Press.

İmamoğlu, B. (2010). *Architectural production in state offices: An inquiry into the professionalization of architecture in early republican Turkey*. Delft: Publikatieburo Bouwkunde, TU Delft.

MacDonald, K. M. (1995). *The sociology of the professions*. London: Sage.

Marx, K. (1973). *Grundrisse*. Harmondsworth, London: Penguin Books.

Nalbantoğlu, G. B. (1989). *The professionalization of the Ottoman Turkish architect*. Unpublished PhD Dissertation, California: University of Berkeley.

Nicolai, B. (2011). *Modern ve sürgün: Almanca konuşulan ülkelerin mimarları Türkiye'de, 1925-1955*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.

Sarfatti-Larson, M. (1977). *The rise of professionalism: A sociological analysis*. Berkeley, CA.: University of California Press.

Sarfatti-Larson, M. (1983). Emblem and exception: The historical definition of the architect's professional role. J. R. Blau vd. (Eds.), *Professionals and urban form*, Albany: SUNY Press.

Şevki, (1932). Daire mimarisi. *Mimar*, 7-8, 208-9.

Stevens, G. (1998). *The favored circle: The social foundations of architectural distinction*. Cambridge, Mass: MIT Press.

Tapan, M. (2007). Uluslararası üslup: Mimarlıkta Liberalizm. R. Holod, A. Evin, S. Özkan (Eds.), *Modern Türk mimarlığı* içinde Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, 109-122.

Yrd. Doç. Dr. Bilge İmamoğlu: Bilge İmamoğlu lisans derecesini 2000 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden aldı. Zonguldak Kömür Havzası için Erken Cumhuriyet Dönemi'nde tasarlanmış işçi konutları üzerine yazdığı tezini 2003 yılında tamamlayarak yine ODTÜ'de Mimarlık Tarihi Programından yüksek lisans derecesini aldı. Mezuniyetinden

2007 yılına kadar araştırma görevlisi olarak çalıştığı ODTÜ Mimarlık Bölümü'nde mimari tasarım stüdyolarına ve modern dönem Türkiye mimarlığı ile ilgili derslere girdi. 2007 yılında, ODTÜ'de Mimarlık doktora programında başlamış olduğu, Türkiye'de mimarlık mesleğinin profesyonelleşmesi üzerine olan araştırmasını, Hollanda'da Delft Teknoloji Üniversitesi, Sanat, Mimarlık ve Kent Tarihi Enstitüsü'ne taşıdı. 2007-2010 yılları arasında bu kurumda doktora araştırmacısı olarak görev yaptı ve doktora tezini 2010 yılında savunarak derecesini aldı. 2012 yılından itibaren TED Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde yardımcı doçent olarak görev yapmaktadır. **E-posta:** bilgeimamoglu@gmail.com